

6. Goldberger Nicolae/Miklós bukaresti kiküldött jelentése az RKP KB-nak az észak erdélyi helyzetről. (Részlet.) Bukarest, 1944. december 30.

Szigorúan titkos!

Eltársak,

az észak erdélyi politikai helyzetet a Romániából küldött hatóságok távozása után az általános bizonytalanság jellemzi. Pártszervezeteink és elsősorban a területi bizottság igyekezett a politikai helyzetet mind a pártaktíva, mind a magyar és román demokratikus erők, ideértve az egykori nemzeti parasztpárt és a liberális párt volt tagjait, képviselői számára tartott előadások sorozatával tisztázni. A fő irányvonalat Luka elvtárs cikke jelenti számunkra, melyet két alapvető pontban foglalhatunk össze:

1.) Észak Erdély jelenleg sem Magyarországhoz, sem pedig Romániához nem tartozik, noha a SZU és szövetségesei, valamint Románia közötti fegyverszünet kikötései nem ismerik el a bécsi diktátumot, s Erdély vagy teljes egészét, vagy nagy részét Romániának ígérik. Az a tény, hogy a Demokratikus Blokk kormánya nem tartotta be a fegyverszünet feltételeit, s még a fegyverszünet legelementárisabb követelményeinek sem tett eleget, Észak Erdély jelenlegi helyzetéhez vezetett.

2.) A bukaresti kormány által kihelyezett közigazgatás, ahelyett, hogy valóban demokratikus lett volna, s betartotta volna az Észak Erdélyben élő nemzetiségek jogait, mint ismeretes, működését tekintve gyarmatosító, reakciós és fasiszta közigazgatás volt, melyet a felszabadító szovjet hadsereg nem tűrhetett meg.

Állandó általános jellemzőnek tekinthető a még mindig elég erős sovinizmus, mind a magyarok, mind a románok körében. A románok készek harcolni a magyar sovinizmus ellen, s tényekkel bizonyítani annak meglétét. Ugyanezt teszik a magyarok is a román sovinizmus vonatkozásában. Mindez azokban a híresztelésekben jut kifejezésre, melyek egyik részről pontos adatokat tartalmaznak arra vonatkozóan, hogy a román hatóságok visszatérnek és újra helyreállítják a rendet, másik részről pedig, hogy a román hatóságok távozásával Észak Erdély, magától értetődően, a Magyarországon felállítandó demokratikus kormány irányítása alá fog tartozni.

Létezik egy harmadik elképzelés is, mely mindkét nép körében igen elterjedt, de leginkább a munkások között, nevezetesen, hogy Erdélyt mindkét részről meglehetősen magára hagyták. Független Erdélyt akarnak, ami, lévén határos a SZU-val, csatlakozna hozzá. Ebből a szempontból figyelemreméltók a magyar lakosság megnyilvánulásai. A magyarok többsége (a fasiszta erők maradékától eltekintve) nem kívánja a régi magyar rendszer visszaállítását, s bármilyen más rendszert elfogadna, a román kivételével. [...] ¹

Ezek a megnyilvánulások leginkább a munkásosztály körében voltak tapasztalhatók, a marosvásárhelyi szakszervezetekben, a helyi szakszervezeti bizottságok gyűlésein. Amikor küldötteket választottak a Romániai Egyesült Szakszervezetek kongresszusára, felvetődött, hogy a küldöttek semmilyen körülmények között se egyezzenek bele Észak Erdély Romániával való egyesülésébe, hanem vessék föl Észak Erdély függetlenségének kérdését, valamint a SZU hoz csatlakozásának szándékát.

Miután Marosvásárhelyen én vezettem a helyi bizottság ülését, megmagyaráztam az elvtársaknak, milyen veszélyes is az effajta nézőpont kifejtése, különösen a bukaresti kongresszuson. Elmondtam, hogy nézőpontjuk veszélyes, semmi aktualitása sincs, s az antifasiszta

¹ A kihagyott részben a román közigazgatás eltávozásával kapcsolatban máramarosi román parasztok véleményét idézi Goldberger.

fronton belüli szakadáshoz vezetne, pedig az nemcsak Észak Erdély és Románia, de az egész világ fasiszta ellenes mozgalma számára is nélkülözhetetlenül fontos. A marosvásárhelyi helyi bizottság ezek után érvénytelennek nyilvánította előzetes határozatát, s elfogadta, hogy minden jogával és kötelezettségével részt vesz a Romániai Egyesült Szakszervezetek kongresszusán. Elmagyaráztam Észak Erdély tulajdonképpeni helyzetét, valamint annak szükségességét, hogy a munkásosztály egyesítse erőit, legelőször is a faszizmus teljeskörű likvidálása terén, mind a fronton, a felszabadító csapatoknak nyújtott segítséggel, mind a hátszágban, az üzemek, a közigazgatás és a társadalmi élet megtisztításával a faszizmus csőkevényeitől.

Pártunk neve Román Kommunista Párt Észak erdélyi Tartományi Bizottsága, vagy kolozsvári szervezete. Szakszervezetünk a Romániai Egyesült Szakszervezetekhez tartozik, a MADOSZ központja Brassóban, a Hazafiak Szövetségéé Bukarestben van. [...]²

A közigazgatás kérdései

Az elmúlt hetek folyamán számtalan kiegészítést, s ahol erre szükség volt, változtatást eszközöltem a megyei és városi közigazgatásban. A közigazgatási apparátust legteljesebb mértékben Kolozsvárott sikerült megtisztítani, más megyékben csak jóval kisebb arányban. E változtatásokat a legtöbb esetben a demokratikus erők egyetértésével hajtottam végre, mint például a Szolnok-Doboka megyei prefektus leváltását, ahol is a reakciós és fasiszta-barát dr. Miksa [?] helyére az ODA elnöke, dr. Moldovan került. Ugyanígy az ODA bizottságának sikerült leváltania a megyei munkát szabotáló s a fasiszták letartóztatását akadályozó beszercei prefektust, s helyette a beszercei ODA elnökét, a demokrata dr. Ștefan I. Pop-ot kineveznie. Ugyanitt letartóztatták a rendőrség vezetőjét, akiről bebizonyosodott, hogy rabló és tolvaj is egy személyben. Helyére egy demokrata zsidó került. Még ezután kell sort kerítenünk több elengedhetetlen változtatásra Szilágyban, Szatmárban és Máramarosban. A többi megyében a prefektusok demokraták. Több nehézséggel vagyunk kénytelenek szembenézni a főjegyzők kinevezése kapcsán, akik a községi irányítás terén mindenképpen kulcsfontosságúak, s nélkülözhetetlenek a kapcsolattartásban is. Több példa volt rá, hogy bár a demokratikus szervezeteknek vagy a frontnak sikerült választások útján leváltania a korábbi községi elöljárót, a reakciós főjegyző azonban új reakciós elöljárót ültetett a demokrata helyére. Abból az elvből kiindulva, hogy főjegyzővé nem csak speciális képzettségű embereket és jogászt lehet kinevezni, e munkakörbe demokrata munkásokat is választottak, akiről bebizonyosodott, hogy alkalmasak erre a feladatra. Ugyanezekkel a nehézségekkel találtam szemben magam a községi jegyzők kinevezésénél, mivel nem voltak erre a munkára megfelelő módon felkészült kádereim. Miután több megyében tanítókat neveztek ki erre a tisztségre, négy gimnáziumi osztállyal vagy még alacsonyabb végzettséggel, mint például a Bihar, Maros-Torda vagy Szolnok-Doboka megyében, ez a kérdés máig megoldatlan, lévén nem volt kit a községekbe mint jegyzőt küldeni. Több helyen elengedhetetlen az elöljáró leváltása, s szinte minden megyében folyamatban van a személycsere. Néhol már lezárultak a választások, mint például Szatmárban, Maros-Tordában, Biharban és Kolozsvárott a legtöbb részén.

Nagyon híján vagyunk olyan megbízható, demokratikus beállítottságú kádereknek, akik nem csak a községi, de a városi prefektúrákon is felelős pozíciót tölthetnének be, vagy akár az elöljáróságokon, pénzügyi osztályokon és máshol. Mindenképp úgy kell tervünket megvalósítani, hogy az ODA-értkezlettel egyidejűleg Kolozsvárott megtartható legyen az ODA

² A kihagyott részben Goldberger az RKP platformjának lényegét ismerteti, majd beszámol az ODA vidéki bizottságainak felállításáról, és Észak-Erdély gazdasági, pénzügyi és egészségügyi viszonyairól.

platformjához tartozó prefektusok értekezlete is, ahol az egységes irányvonal kijelöléséről, valamint a közigazgatási és jogi kérdésekben való egységes fellépésről dönthetnek. E tekintetben határozatot hoztunk a fasiszta törvények körrendeletekkel történő felváltásáról, kidolgoztuk a fasisztákra és a háborús bűnösökre vonatkozó jogszabályokat. Ezen a téren Kolozsvárott már működik egy bizottság. A bíróságokon több változtatásra, valamint tisztogatásokra is szükség volt, mivel azok a legutóbbi időkig is felmentették a szabotőröket és a fasisztákat, mégpedig a törvények hiányára hivatkozva. Elmagyaráztam, hogy a korábbi magyar törvények megtartása nem jelenti a fasiszta törvények elfogadását, hanem csak e törvények demokratikus aspektusainak érvényesítését.

Az iskolákban mindenhol beindult az oktatás, így a felsőbb iskolákban is, a kolozsvári magyar egyetemet is beleértve. Minden erőfeszítést megtettünk, hogy a demokratikus beállítottságú egyetemi oktatók visszatérjenek Nagyszebenből valamint Temesvárról, és megnyissák a kolozsvári román egyetemet. Ennek szellemében megállapodtunk a magyar egyetem professzoraival, akik készek átadni az egyetem központi épületét minden felszerelésével együtt, ha engedjük, hogy a magyar egyetem fennmaradjon egy másik épületben, amiből itt van elég. Nem halaszthatjuk tovább a magyar egyetemi kurzusok beindítását a román professzorok megérkezéséig. Azon a véleményen vagyunk, hogy Kolozsvárott mindkét egyetemnek van létjogosultsága, s a nemzetek egyenjogúsága elve alapján segítségünkre lesznek a sovinizmus elleni harcban. Amennyiben a román egyetem megnyitása után is az marad az uralkodó nézet, miszerint csak a magyar részlegeknek van létjogosultsága, úgy a dolog lényegét tekintve semmi sem változik, legfeljebb csak a forma vonatkozásában. Sokhelyütt felügyelőket neveztem ki az ODA soraiból az oktatás ellenőrzésére, hogy az demokratikus legyen. Ami az egyházi iskolákat illeti, melyek tovább folytatják az oktatói munkát, a prefektúrán keresztül közbenjártunk, hogy maga a püspökség fizesse ezen iskolák tanítóit, illetve, hogy hozzájáruljon az iskolák ellenőrzéséhez és azok államivá válásához. Erre leginkább az Észak-Erdélyt jellemző pénzhiány miatt van szükség, ami lehetetlenné teszi az állami alkalmazottak bérezését. [...] ³

Mindabból, amit Észak-Erdély megyéiben az ott töltött öt hét alatt tapasztaltam kiderül, hogy pártszervezeteinknek jók a kilátásai a gyors gyarapodásra és az erősöedésre, annál is inkább, mivel ezt az előttünk álló események és feladatok feltétlenül megkövetelik. Pártunk Románia kormányzó pártja lehet, melynek útmutatásait mindenhol várják, s szavára a demokratikus erők minden képviselője odafigyel, így azok is, akik az egykori Nemzeti Parasztpárt, valamint a Liberális Párt volt tagjaiként több városban az ODA szervezeteiben tömörülnek. [...] ⁴ A kolozsvári szakszervezetek több mint 15 ezer tagot számlálnak, s igen nagy káderlétszámot mondhatnak magukénak, köztük fizetett funkcionáriusokat is. Például a „Dermata” háromezer munkást foglalkoztat, az üzemi bizottság irodáján hét, a vállalat által fizetett ember van állományban (ami persze kivételnek számít), akik szakszervezeti és szervezési ügyekkel foglalkoznak. [...] ⁵

A Nagyváradon létrehozott szakszervezetekben sikerült megtörnünk a legnagyobb sovinnisza ellenállást, mind a magyarok, mind a románok körében, s legfőképpen a vasutas szakszervezetben. A több mint négy hét alatt végére értünk a felvilágosító munkának, s két hetes időtartamra instruktort neveztünk ki az észak-erdélyi egyesült szakszervezetek szervező bizottságába, hogy megteremtjük a nagyvárad vasutas szakszervezet egységét. Előfordult olyan eset, hogy a bukaresti vasutas szakszervezet tagjai nagyvárad tartózkodásuk idején nem

3 A kihagyott részben Goldberger a román egyházi iskolák finanszírozásáról, valamint a pártszervezetek helyzetéről ír.

4 Kihagytuk a káder-hiányról szóló részt.

5 Kihagytuk az Ekésfront, a Hazafiak Szövetsége és a Népvédelmi Egyesület helyzetével foglalkozó részt.

voltak hajlandóak egy szakszervezetben lenni a magyar munkásokkal. A nagyváradai szakszervezet létszáma 4000 fő, ami folyamatosan növekszik, az új vállalatok beindulásának függvényében.

A szakszervezeteken kívül a MADOSZ szervezete is működik Nagyváradon, s igen jók a kapcsolatai a járáson belül, valamint az Ekésfront is, amely jó eredményeket mutathat fel a községekben végzett munka terén. A városban sikerült szinte minden előljárót újra megválasztani, s mindenhová demokratikus gondolkodású személyt kinevezni.

Dés és Szolnok-Doboka megye. Dési szakszervezetek: a vasutas szakszervezet négyszáz taggal, a désaknai sóbányák munkásainak szakszervezete, valamint a többi, különféle foglalkozású munkást tömörítő szakszervezet, lévén ezek igen kevesen vannak. A szakszervezetek élén a helyi bizottság áll. A járásban még Szamosújváron szervezték meg a szakszervezeteket. Ezen kívül itt is működik az Ekésfront, amely leginkább a prefektus leváltása után szélesítette ki tevékenységi körét, s igen jók a kilátásai, miután az Ekésfront elnöke maga a prefektus. A MADOSZ szervezete csak ezen a héten tisztította meg sorait az ott rejtőzködő magyar sovíniszta és fasiszta elemektől. A szervezetnek jók a kapcsolatai a járás magyar falvaival. Megalakult a Hazafias Védelmi Szövetség⁶ szervezete, amely étkezdét üzemeltet, de tevékenységét más területeken is kifejti, s alapjában véve igen hatékony munkát végez. [...] ⁷

Szatmár megye. Szatmárnémetiben megalakultak a szakszervezetek és a helyi bizottságok, a tagok létszáma alig éri el az 1500 at, mivel a város romokban hever (ez egész Észak Erdély leginkább lerombolt városa), s a legtöbb vállalat ennek következtében még nincs helyreállítva. A legszervezettebb itt a vasutas szakszervezet.

A nagybányai szakszervezetek eléggé erősek, és több mint 3500 tagot számlálnak, leginkább bányászokat. A helyi bizottságok itt különösen hatékonyak és aktívak, Birtás elvtársat pedig újra ide irányították szakszervezeti munkára. A Hazafias Védelmi Szövetség, valamint a MADOSZ ugyancsak működik Nagybányán. [...] ⁸

Transzilvanszkij vaprósz. Vengero-rumünszkij territorialnij szpor i SZSZSZR 1940-1946. Dokumentü. (Szerk.: Tofik, Iszlamov.) Moszkva, 2000. 68. dok., 270–286. o.

⁶ Valószínűleg a Népvédelmi Egyesületről van szó.

⁷ A besztercei és a Szilágy megyei helyzetet ismertető bekezdéseket kihagytuk.

⁸ A székelyföldi viszonyokat ismertető bekezdéseket, valamint a sajtóval és a propaganda-munkával foglalkozó fejezetet kihagytuk. Ugyancsak nem közöljük a jelentés mellékletét, mely a szovjet katonai parancsnoksággal kapcsolatos viszonyról szól.